

УДК 378.016:796

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Курнишев Ю.А., Палагнюк Т.В., Гуліна Л.В.,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті розглянуті та проаналізовані деякі проблеми, що відображають зміст науково-методичного забезпечення професійного саморозвитку майбутніх учителів фізичної культури, зокрема: моніторинг рівня розвитку педагогічної культури вчителів; визначення проблеми інноваційної роботи вчителів відповідно до їх можливостей, інтересів і проблемою школи.

Ключові слова: вчитель фізичної культури, професійний саморозвиток, педагогічні умови професійного саморозвитку.

Постановка проблеми – зміст науково-методичне забезпечення професійного саморозвитку майбутніх учителів фізичної культури.

Аналіз останніх досліджень. За результатами теоретичного аналізу і враховуючи практичний досвід роботи маємо підстави стверджувати, що саморозвиток студентів залежить від умов, які створюються для їх творчої самореалізації. У процесі творчої самореалізації змінюється уявлення і виробляється творча модель індивідуальної діяльності, яку вчитель приймає за еталон, чого він планує досягти в результаті творчого саморозвитку. У процесі творчого саморозвитку, заломлюючись через призму індивідуальної структури особистості, утворюється новий еталон, відмінний від проектного.

Найважливішими для дослідження стала сукупність теоретичних робіт щодо: проблем професійної освіти і підготовки фахівців у вищих навчальних закладах (А. Алексюк, В. Беспалько, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Луговий, Н. Ничкало, В. Радкевич, В. Сластьонін, В. Ягупов тощо); професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (Є. Вільчковський, П. Лесгафт, М. Носко, Л. Сущенко, Б. Шиян та ін.); розвитку ідей особистісно-орієнтованого підходу, самостійної діяльності студентів, самовдосконалення і саморозвитку в освіті та професійній підготовці (М. Артюшина, І. Бех, Є. Бондаревська, Г. Романова, М. Солдатенко, В. Серіков та ін.); психологічної теорії особистості і її діяльності, людини як суб'єкта діяльності і відносин (Г. Балл, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, В. Рибалка та ін.); теорії професійно-особистісного розвитку педагогів (С. Гончаренко, Е. Зеєр, І. Зязюн, Е. Клімов, О. Коваленко, В. Лозовецька, В. Орлов та ін.); загальнопедагогічних принципів і нормативних документів України про освіту.

Мета статті. Обґрунтувати вибір змісту, форм і методів експериментальної методики професійного саморозвитку студентів факультетів фізичного виховання ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. У навчальному процесі вищої школи традиційно приділялася увага, здебільшого, репродуктивним способам навчання, тренуванню пам'яті, а не розвитку самостійності і творчості. Викладачі певною мірою виступали «стимулятором пасивності в навчальній діяльності студентів» [7, с. 28]. Пояснюється це тим, що у вищій школі викладач не завжди достатньо ознайомлений з реальними процесами

пізнання та активізації пізнавальних процесів. Повідомляючи студентам про сучасні наукові дослідження у обраній ними галузі знання, значна частина викладачів обмежується констатацією результатів досліджень, не залучаючи студентів до активного пошуку. Проте, саме пізнавальна активність студентів є фактором, що мотивує потребу і результатом саморозвитку.

Цей підхід ґрунтується на принципі детермінізму, завдяки якому пізнавальна активність проявляється у неперервній взаємодії суб'єкта, що набуває знань про об'єкт пізнання. Навчання у вищому закладі освіти – це процес взаємодії між викладачем і студентом. Воно буде ефективним лише в тому випадку, якщо і викладач, і студент проявлять високу активність. Знання закономірностей і способів активізації пізнавальної діяльності студентів, дає можливість педагогам розкрити їх творчий потенціал. Активність студентів є визначальною, проте вона забезпечується викладачем.

На жаль, у ставленні студентів до навчання не завжди є належна мотивація і не усі викладачі достатньою мірою опікуються цією проблемою. Це веде до традиціоналізму, звужує можливості актуалізації процесів професійного саморозвитку. Тому надзвичайно важливо, спираючись на дані психолого-педагогічних досліджень, простежити розвиток особистості вчителя фізкультури як процес, що характеризується високою індивідуальною активністю і виділити в ньому позитивні аспекти саморозвитку.

Для студента – майбутнього вчителя фізкультури положення про саморозвиток є правилами підготовки своєї особистості до майбутньої педагогічної діяльності, яка відбувається в процесі оволодіння професією. Не становить виключення і саморозвиток. Він передбачає: самоактуалізацію, мотивацію саморозвитку; ідентифікацію і знайомство з основами саморозвитку; смислоутворення в процесі визначення своїх професійно-особистісних якостей, що вимагають подальшого вдосконалення і коректування й вироблення активної позиції відносно своєї особистості, своєї майбутньої професійної діяльності; проектування довгострокової програми власного самовдосконалення в системі безперервної професійної освіти; формування первинних навичок саморозвитку і самореалізації.

До способів саморозвитку майбутнього вчителя фізкультури відносимо такі: тренінги самопізнання і самоідентифікації; ознайомлення

із науковою літературою в галузі фізкультури і спорту, загальноосвітніми і психолого-педагогічними джерелами; рефлексія і обговорення з викладачем результатів педагогічної практики; вивчення та узагальнення досягнень успішних вчителів фізичної культури, спортивних педагогів, тренерів; активізація творчих педагогічних дій і залучення до науково-пошукової діяльності.

У професійному саморозвитку вчителя фізкультури можна виділити такі основні напрями: а) оволодіння педагогічною рефлексією та навичками саморегуляції; б) оволодіння новими знаннями в галузі фізкультури і спорту, фізіотерапії і оздоровлення дітей, психології і педагогіки; в) оволодіння основами педагогічної майстерності.

Основними джерелами нових знань є психолого-педагогічна література, журнали за спеціальністю, методичні посібники та рекомендації, нормативні акти та інша документація (закони, укази, програми розвитку освіти та ін.), газетні статті, теле- та аудіо-програми, відеоматеріали. З поширенням мережі Інтернет в ній з'являється все більше сайтів, які анонсують проблеми дітей, підлітків та молоді, роботу з ними, різні аспекти виховання і навчання. Важливим для вчителя є поповнення загальнокультурного багажу (знання історії, літератури, культури), розуміння соціальних і політичних тенденцій у суспільстві. Нові знання можна придбати як індивідуально, так і відвідуючи курси підвищення кваліфікації, лекторії та інші форми занять.

Один з основних способів саморозвитку майбутнього вчителя – педагогічна рефлексія. Але рефлексія – це не просто розуміння людиною самої себе, свого внутрішнього світу, свого ставлення до роботи, інших людей, того, що відбувається в процесі спілкування. Це ще й з'ясування того, як вона сприймається і оцінюється іншими, як інші бачать її особистісні та когнітивні особливості, емоційні реакції.

Існують декілька основних способів рефлексивного аналізу: індивідуальна рефлексія; звернення до допомоги наставника – більш досвідченого колеги; рефлексія в групі колег рівних за рівнем кваліфікації.

Наведемо приблизний перелік питань, на які бажано знайти відповіді в ході рефлексії: як я оцінюю рівень своєї професійної підготовки; що я думаю про свою педагогічну діяльність; що я думаю про учнів, як я їх сприймаю; які мої особливості (особистісні, емоційні, когнітивні) і як вони проявляються в роботі; як я сприймаю себе в навчанні і майбутній професії та ін. В ході рефлексії слід дотримуватися ряду правил: зосередженість – не допускати ніяких сторонніх думок і не йти по шляху виникаючих асоціацій; самозаглибленість – ніхто і ніщо не повинно відволікати; акцент на своїх діях і своїх емоціях.

Важливий фактором саморозвитку педагога є оволодіння навичками саморегуляції і їх використання. Для представників усіх професій, об'єктом яких є людина (педагоги, лікарі, психологи та ін.), характерний стан так званого «професійного вигорання». Надлишок спілкування, безліч великих і малих проблем, які потребують негайного вирішення, – все це веде до емоційної та психологічної втоми і, як результат, до стресу. Уміння керувати своїм емоційним та психологіч-

ним станом є одним з компонентів професійної педагогічної техніки.

У числі проблем, що відображають зміст науково-методичного забезпечення саморозвитку майбутніх вчителів, зокрема: моніторинг рівня розвитку педагогічної культури вчителів; визначення проблеми інноваційної роботи вчителів відповідно до їх можливостей, інтересів і проблемою школи; організація роботи проблемних груп вчителів, які беруть участь у дослідницькій діяльності; організація роботи творчих майстерень вчителів з орієнтацією на проблему розвитку школи; проведення самоаналізу діяльності вчителя за рік, рефлексія свого досвіду; організація навчання молодих фахівців у творчих майстернях вчителів з проблем використання технологій особистісно-орієнтованої освіти.

Мета наших тренінгів полягала в оптимізації професійного розвитку майбутніх учителів, підвищення у них рівня професійної самосвідомості, мотивів, інтересів, спрямованості, здібностей і потреби в професійному і особистісному самовихованні і саморозвитку.

Одним з найбільш важливих елементів дослідно-експериментальної роботи є реалізація «Програми професійного саморозвитку майбутніх учителів фізкультури». Основна мета Програми – розвинути професійну рефлексію педагога, активізуючи особистісний потенціал (зростання осмислення життя і самоактуалізації) і розвиваючи професійна самосвідомість.

Паралельно з вивченням Програми студенти працювали в спеціально організованих проблемних групах. У них відбувалося обговорення найскладніших інноваційних і дослідницьких проєктів, над якими працювали учасники. Але основний зміст роботи груп – це допомога в професійній самореалізації. Одним із принципів в організації роботи цих груп було створення ситуації успіху, що дозволяє пережити радість досягнення, усвідомлення своїх здібностей, віри в себе, в свої творчі можливості.

Основними засобами теоретичної складової програми були обрані міні-лекції та індивідуальні роз'яснювальні бесіди для здійснення психолого-педагогічної освіти студентів.

З метою корекції позиції студентів до професійного саморозвитку «Програма професійного розвитку і саморозвитку» передбачала ряд міні-завдань на самопізнання і саморозвиток. Її мета допомогти усвідомити і самостійно скорегувати певні особистісні якості, дати можливість майбутньому вчителю переконатися у необхідності такої процедури. Під час проходження Програми студенти регулярно заповнювали «Журналу саморозвитку» і готували «Поточний звіт студента про виконання програми професійного саморозвитку».

Згідно з алгоритмічною моделлю професійного саморозвитку було розроблено рольову гру «Професійний саморозвиток вчителя фізичного виховання». Суть гри полягала в тому, що студенти отримували завдання з визначення певних можливих недоліків вчителя фізичного виховання: у освіті (прогалини в знаннях, вміннях, вихованні, методиці викладання), недостатніх результатів з фізичної підготовки, розвитку психологічних якостей, психомоторних функцій тощо. Група студентів підбирала методики

Таблиця 1

**Засоби забезпечення педагогічних умов професійного саморозвитку
майбутніх вчителів фізичного виховання**

№	Педагогічні умови	Педагогічні засоби
1	Індивідуальна саморозвивальна програма студента	Діагностика особистісного і професійного розвитку студентів для розробки особистої програми вдосконалення, програма розвитку особистих якостей
2	Успішна адаптація студентів	Застосування інноваційних форм і методів педагогічної діяльності: проблемне навчання, проектне навчання, портфоліо, тренінги, рольові ігри
3	Ефективна самоосвітня робота студентів	Акцент в навчальному процесі робиться на розвиток психолого-педагогічних і фахових знань і умінь, професійної компетентності, включення в обговорення педагогічних задач і ситуацій, висловлювань вчених і видатних діячів, проводиться регулярна діагностика розвитку професійних якостей особистості
4	Формування готовності до професійного самовдосконалення	До вивчення обов'язкових навчальних програм підготовки майбутніх вчителів фізкультури додано програму спецкурсу професійного саморозвитку студентів, ведення щоденника самоспостереження
5	Позитивна мотивація професійного саморозвитку	Самостійна робота студента та інноваційні освітні технології спрямовані на виробленні вмінь та мотивації до самоосвітньої діяльності
6	Педагогічна рефлексія й самоспостереження	Робота в групах, підготовка до рольової гри, розробка міні-програми та проектів професійного саморозвитку, самодіагностика особистих і професійних досягнень

діагностування професійного компоненту, розробляла міні-програму усунення недоліку.

Головним етапом є релаксація. Студенти висловлюють свої думки щодо реальності застосування пропонованої міні-програми. Роль викладача зводиться в умінні коректно звернути увагу на непомічений недолік або позитивну сторону, можливості практичного впровадження результатів розробки програми. Оцінювання відбувається колегіально на основі проявленої активності, обґрунтованості висловлюваних думок, коректного відношення до своїх однокласників.

Наступним найважливішим елементом експериментальної роботи є використання портфоліо. З ходом експерименту «Портфоліо студента» перетворюється на досить складну, розширену та поглиблену структуру знань, даних та досягнень.

Важливим компонентом, що розвиває самореалізацію, є щоденник самоспостережень, які ведуть педагоги. У поєднанні з аналізом педагогічних проблем він виступає потужним інструментом у вирішенні основних завдань дослідно-експериментальної роботи.

Вивчення досвіду видатних педагогів минулого сформувало у студентів переконання, що професійний педагог-вихователь бачить перед собою в першу чергу дитину, особистість. Якщо такий вчитель не зумів зацікавити учня, збудити в ньому емоції і думки, адекватні змісту уроку, то буде в собі шукати здатність зацікавити, привернути увагу, збудити власні сили дитини і спрямувати їх на розуміння сутності спортивних вправ для фізичного розвитку, зокрема, через усвідомлення учнем і того наскільки йому це особисто важливо.

Процес стимулювання саморозвитку вчителя фізкультури буде тим ефективніше, чим більше

він спрямований на створення в школі розвивального освітнього середовища, тобто системи умов для постійного пошуку, оновлення прийомів і способів професійної педагогічної діяльності; системи умов, які сприяють прояву і розвитку творчої індивідуальності викладача, формуванню у нього авторської педагогічної технології.

Таким чином, ми розробили основний зміст, форми і методи саморозвитку студентів із врахуванням визначених раніше педагогічних умов. Для більшої наочності внесемо педагогічні засоби, завдяки яким враховуються останні (педагогічні умови), у таблицю (таблиця 1).

Отже, навчально-виховний процес у вищій школі – це процес, що передбачає не лише отримання студентом сукупності необхідних професійних знань, а й формування культурних навичок, необхідних фахових умінь, системи поглядів, що становлять загальний рівень духовного розвитку людини та є наслідком систематичного впливу культурного і матеріального середовища.

Висновки. Виявлені нами психолого-педагогічні умови, що забезпечують ефективність професійного саморозвитку характеризуються факторами зовнішнього впливу і внутрішніх особистісних перетворень, які взаємодоповнюють один одного. В якості головних умов педагогічного саморозвитку майбутніх учителів фізкультури ми виділяємо такі: конструювання індивідуальної саморозвивальної програми студента; успішна адаптація студентів до умов навчання; організація ефективної самоосвітньої роботи студентів; формування готовності до професійного самовдосконалення; позитивна мотивація професійного саморозвитку; реалізація механізмів педагогічної рефлексії й самоспостереження.

Список літератури:

1. Довгопол І. Професійна компетентність педагога: методика комплексного дослідження. – Сімферополь, 2006. – 70 с.
2. Дубасенюк О. А. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку [Текст] / О. А. Дубасенюк [та ін.]; Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 322 с.
3. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І. А. Зязюн // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: [монографія] / за ред. І. А. Зязюна. – К.: «Віпол», 2000. – 636 с. – С. 11-57.

4. Митина Л. М. Психологическая диагностика эмоциональной устойчивости учителя: учеб. пособие для практич. психологов. М., 1992. 59 с.
5. Орлов В. Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: Монографія / За заг. ред. І. А. Зязюна. – К.: Наукова думка, 2003. – 262 с.
6. Радкевич В. О. Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. праць: в 5 т. Т. 4. Професійна освіта і освіта дорослих / ред.: Н. Г. Ничкало, В. О. Радкевич, І. А. Зязюн. – К.: Пед. думка, 2012. – 510 с.
7. Эсаулов А. Ф. Активация учебно-познавательной деятельности студентов. М.: Высшая школа, 1982. 220 с.

Курнышев Ю.А., Палагнюк Т.В., Гулина Л.В.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМОРАЗВИТИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Аннотация

В статье рассмотрено и проанализировано некоторые проблемы, которые отображают содержание научно-методического обеспечения профессионального саморазвития будущих учителей физической культуры, а именно: определение проблемы инновационной работы учителей в соответствии с их способностями, интересами и проблемой школы.

Ключевые слова: учитель физической культуры, профессиональное саморазвитие, педагогические условия профессионального саморазвития.

Kurnyshev Yu.A., Palagnyuk T.V., Gulina L.V.

Chernivtsi Yuriy Fedkovych National University

METHODICAL PROVISION OF PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE

Summary

The article considers and analyzes some problems that reflect the content of scientific and methodological support of professional self-development of future teachers of physical culture, in particular: monitoring the level of development of pedagogical culture of teachers; definition of the problem of innovative work of teachers in accordance with their capabilities, interests and school problem.

Keywords: physical education teacher, professional self-development, pedagogical conditions of professional self-development, needs, motivation, stimulation, model and stages of professional self-development of future teachers of physical culture.